

Wybrane problemy rewaloryzacji śródmieścia Rybnika na przykładzie obszaru położonego między ulicami Reymonta, Jankowicką i Młyńską

dr inż. arch.
JOANNA BIEDROŃSKA
 Politechnika Śląska
 Wydział Architektury
ORCID: 0000-0002-2575-6635

dr inż. arch.
KRZYSZTOF KOZAK
 Politechnika Śląska
 Wydział Architektury
ORCID: 0000-0002-4780-9523

Wprowadzenie

Współczesne procesy rozwojowe obszarów miejskich ukierunkowują działania planistyczne i projektowe do wnętrza miast, odkrywając możliwości tkwiące w istniejących, zdegradowanych terenach śródmiejskich. Poprzez rewaloryzację odkrywa się na nowo tożsamość poszczególnych kwartałów, odnawia i eksponuje wartości kulturowe, zwiększa atrakcyjność przestrzeni miejskiej, poprawia jakość życia mieszkańców. Badania podejmowane w artykule dotyczą rewaloryzacji obszaru położonego między ulicami Reymonta, Jankowicką i Młyńską w Rybniku. Celem badań jest analiza możliwości zagospodarowania i formowania zabudowy kwartału, efektywnie wspomaganą wynikami badań prowadzonych w trakcie zajęć dydaktycznych. Podstawą badań była analiza projektów konkursowych wykonanych przez studentów w ramach przedmiotu projektowanie architektoniczne realizowanego w Katedrze Teorii, Projektowania i Historii Architektury na Wydziale Architektury Politechniki Śląskiej. Założeniem podjętych badań stało się stwierdzenie, że proces dydaktyczny, bazujący na współpracy z otoczeniem społeczno-gospodarczym, może stać się podstawą rekomendacji planistycznych i projektowych dla procesów, wyzwań czy działań podejmowanych w przestrzeni miejskiej.

Założenia wyjściowe

Zorganizowany w 2020 roku konkurs studencki o tematyce dotyczącej poprawy jakości przestrzeni śródmiejskiej był kontynuacją wieloletniej współpracy Wydziału Architektury Politechniki Śląskiej z Urzędem Miejskim Rybnika. Podstawą konkursu stały się badania przeprowadzone z udziałem 60 grup projektowych, w skład których weszli studenci 6. semestru studiów I stopnia na kierunku architektura. Badania miały na celu zidentyfikowanie lokalnych potrzeb i szans rozwoju kwartału śródmiejskiego oraz zaproponowanie koncepcji projektowej rozwija-

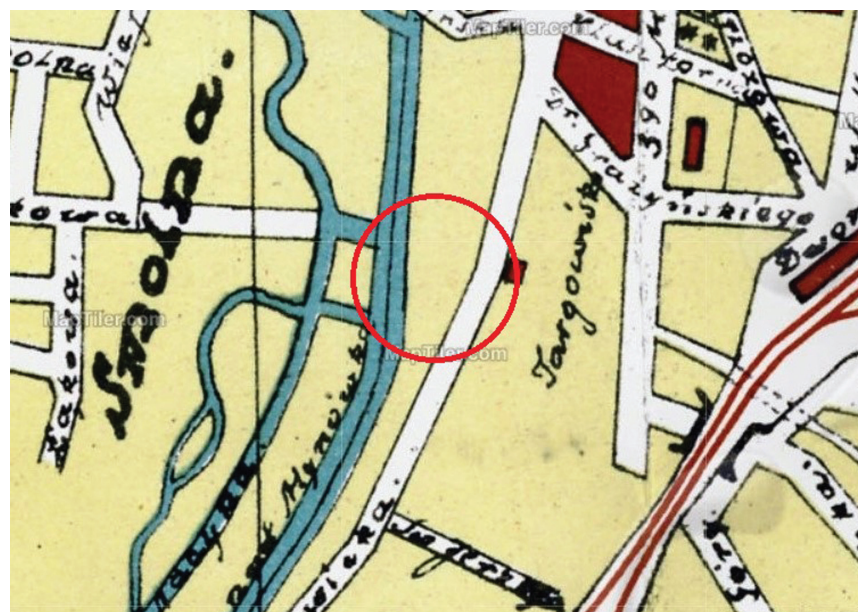
jącej miejski potencjał, kreującej użyteczne i atrakcyjne przestrzenie dla mieszkańców oraz kształtującej zabudowę odpowiadającą kierunkom rozwoju miasta. Prowadzone w ramach prac nad konkursem studia urbanistyczne dotyczące możliwości rewaloryzacji terenu stały się równocześnie częścią pracy naukowo-badawczej pt. *Koncepcje „Smart City” na przykładzie przekształceń wybranego terenu miasta Rybnika – obszar między ulicami W. Reymonta, Jankowicką, Młyńską*. Celem pracy było sformułowanie założeń do działań projektowych w indywidualnie zinterpretowanych uwarunkowaniach urbanistycznych miasta Rybnika i przeprowadzenie na ich podstawie wieloaspektowych analiz, których wynikiem stały się wnioski i wytyczne programowo-przestrzenne [1].

Wychodząc naprzeciw zapisom Strategii Rozwoju Miasta Rybnika. Rybnik 2023 [2], a także biorąc pod uwagę kierunki rozwoju miast zapisane w Strategii Rozwoju Województwa Śląskiego „Śląskie 2030” [3]

i Krajowej Strategii Rozwoju Regionalnego 2030 [4], można stwierdzić, że problematyka odnowy obszarów śródmiejskich, która stała się przedmiotem konkursu studenckiego, wpisuje się także w jeden z Priorytetowych Obszarów Badawczych realizowanych przez Politechnikę Śląską pn. „Inteligentne miasta, mobilność przyszłości” (POB4). Temat ten obejmuje zagadnienia dotyczące m.in.: inteligentnych miast, nowoczesnych budynków, technologii informacyjno-komunikacyjnych, zintegrowanego transportu, eko- i elektromobilności, zrównoważonego rozwoju, poprawy jakości życia, interaktywnej infrastruktury [5]. Takie ujęcie sytuuje prowadzone badania wśród istotnych wyzwań urbanistycznych, jakie wpływają na sposób kształtowania przestrzeni miejskich.

Metodyka badań

W celu oceny możliwości urbanistycznego zagospodarowania wyznaczonego obszaru w badaniach zastosowano metodę analizy

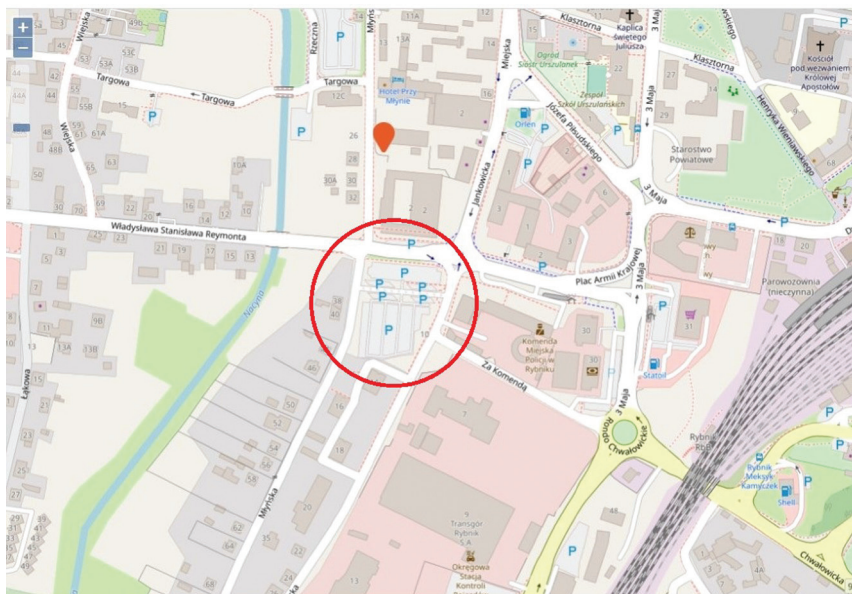
Rys. 1. Lokalizacja badanego obszaru na tle planu Rybnika z 1932 r.; źródło: [9]

Zorganizowany w 2020 roku konkurs studencki o tematyce dotyczącej poprawy jakości przestrzeni śródmiejskiej był kontynuacją wieloletniej współpracy Wydziału Architektury Politechniki Śląskiej z Urzędem Miejskim Rybnika.

krytycznej materiałów źródłowych. Podstawą badań stała się analiza dokumentów planistycznych i materiałów fotograficznych ilustrujących stan przeszły oraz obecny. Badania prowadzone były zarówno w skali całego miasta, jak i w skali opracowywanego kwartału. Dotyczyły w szczególności rozwoju historycznego Rybnika oraz historycznych uwarunkowań urbanistycznych przedmiotowego obszaru. Badania zawierają także analizę rozwiązań koncepcyjnych, proponowanych w studenckich pracach konkursowych, w zakresie uwarunkowań przestrzennych badanego kwartału (układu i charakteru zabudowy, komunikacji, zieleni). Komparacja wiedzy teoretycznej z próbą skonkretyzowania warunków i potrzeb pozwoliła na podsumowanie wyników badań i sformułowanie wniosków odzwierciedlających możliwości zagospodarowania oraz formowania zabudowy w badanym obszarze.

Geneza struktury urbanistycznej miasta Rybnika

Pierwsze założenia osadnicze na obszarze dzisiejszego Rybnika powstały na przełomie IX i X wieku. Przy brzegach rzeki Nacyna, na stokach Góry Rudzkiej, Cerekwickiej i Kozichgór prawdopodobnie istniały trzy sadyby słowiańskie: Łanów, Rybinek i Zagrodniki, które z czasem scaliły się w jeden organizm miejski. W okresie średniowiecza Rybnik pełnił funkcję osady rybackiej, a nazwa osady pochodziła od istniejących tu stawów rybnych. Lokacja miasta na prawie niemieckim nastąpiła przed 1308 rokiem. Plan miasta Rybnika nie jest typowy dla miast powstałych na Górnym Śląsku i odbiega od klasycznych założeń owalnicowych czy szachownicowych. Rybnik ma układ wrzecionowaty, rozciągnięty między zamkiem i kościołem farnym, bez obwałowań (miasta broniły stawy, moczary oraz lasy). Na obecnym placu Wolności mieścił się plac handlowy pełniący funkcję rynku. Rybnik przybrał miejski wygląd dopiero w XVI wieku, gdy rybnicki Rynek stał się centralną częścią miasta. Po pożarach w 1794 r. i 1796 r. rozpoczęto przebudowę miasta z drewnianego na murowane (budowa kamienic mieszczkańskich). W wieku XIX wraz z rozwojem górnictwa i hutnictwa nastąpił rozwój przemysłu, w wyniku którego powstały: huta żelaza Silesia – Paruszowiec (1889 r.), odlewnia żelwa

Rys. 2. Lokalizacja badanego obszaru na tle współczesnego planu Rybnika; źródło: [10]

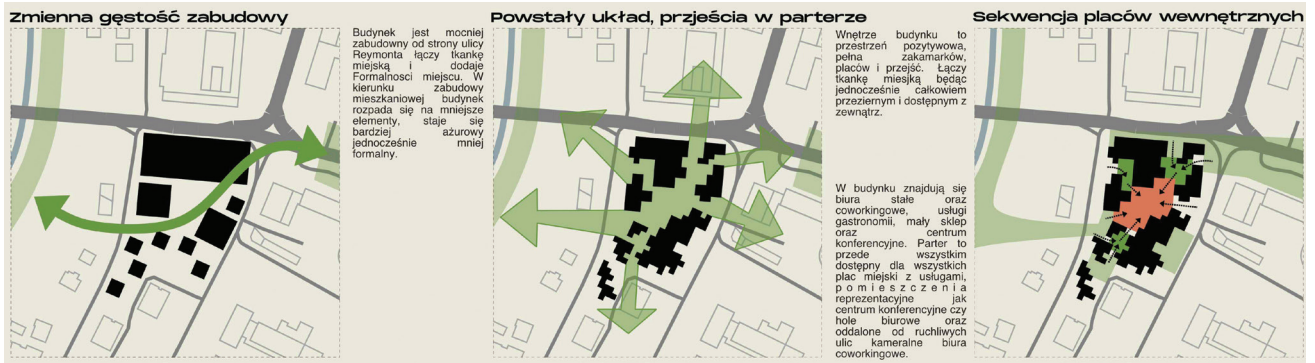

Rys. 3. Miejscowy Plan Zagospodarowania Przestrzennego obejmujący badany obszar opracowania; źródło: [11]

Rys. 4. Ortofotomapa z zaznaczoną lokalizacją badanego obszaru opracowania; źródło: [8]

i fabryka maszyn – obecnie Ryfama (1899 r.), cegielnie, młyny, browary, garbarnia i inne mniejsze zakłady przemysłu spożywczego. W latach 1922–1939 wybudowano nowy gmach Urzędu Miasta, kilka szkół, odnowiono płytę Rynku, wytyczono nowe ulice oraz zaplanowano i założono liczne parki, a także skwery. W latach powojennych (od 1945 r.) zapoczątkowano odbudowę fabryk i zakładów oraz modernizację i budowę nowych kopalń [6], [7].

Na podstawie analizy zabudowy można sformułować wniosek, że Rybnik jest miastem o rozproszonym układzie, w którego strukturze nie wykształciła się typowo kwartalowa zabudowa śródmiejska.

Uwarunkowania układu urbanistycznego obszaru przy ul. W. Reymonta

Teren opracowania jest położony w śródmieściu Rybnika, na styku dwóch charakterystycznych dla tego miasta obszarów o cechach zabudowy noszących znamiona zwartej oraz rozproszonej.

Uwarunkowania historyczne

Na analizowanym terenie w przeszłości mieściła się tak zwana wielka garbarnia, a także browar i winiarnia [8]. Przez teren ten przebiegało koryto Młynówki, z którego obiekty czerpały wodę (rys. 1). Koryto Młynówki zostało zasypane przy realizacji układu drogowego (obecnie nie ma po nim śladu poza podziałami geodezyjnymi [8]). Ulica W. Reymonta została przebudowana dopiero po II wojnie światowej. Wcześniej stanowiła polną drogę, prowadzącą do ulicy Młyńskiej. W miejscu placu Armii Krajowej mieścił się tak zwany koński targ [8].

Dane archiwalne skłaniają do sformułowania wniosku, że uwarunkowania historyczne są jedynie uzupełnieniem wiedzy dotyczącej zagospodarowania terenu w przeszłości i nie stanowią podstawy do ukierunkowania współczesnych koncepcji przestrzennych.

Analiza uwarunkowań lokalizacyjnych

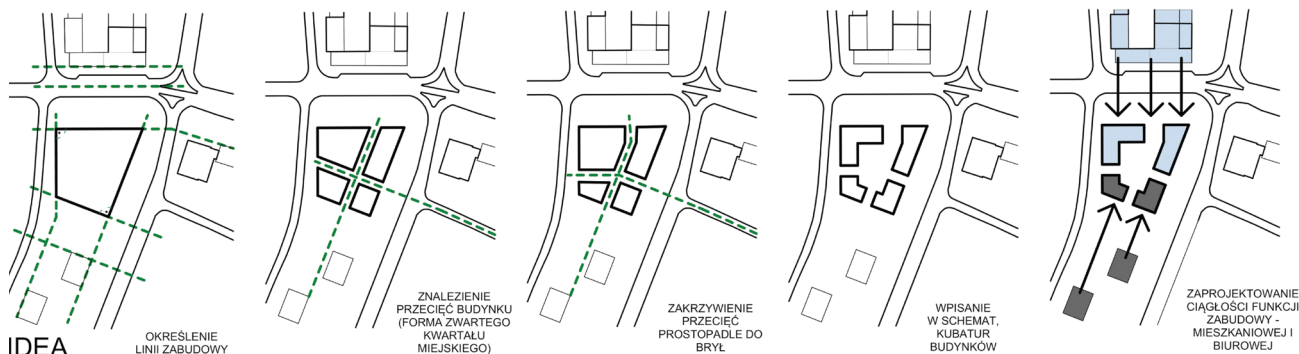
Poddany analizie teren zagospodarowany jest obecnie jako jeden z terenowych parkingów miejskiego systemu parkowania samochodów osobowych (rys. 4.). W najbliższym otoczeniu terenu znajduje się kilka istotnych

Rys. 5. Założenia urbanistyczne, schemat rzutu i wizualizacja strukturalnego obiektu o funkcji biurowo-usługowej w autorskiej interpretacji kwartału śródmiejskiego, autorka: Ewa Bubik; źródło: archiwum własne zasobów cyfrowych Katedry RAR3 WA PŚ [12]

obiektów usług publicznych o randze miejskiej: oddział ZUS, urząd skarbowy, komenda miejska Policji. Od strony południowej teren sąsiaduje z zabudową mieszkaniową wielorodzinną, a od strony zachodniej przy ul. Młyńskiej znajdują się obszary zabudowy mieszkaniowej jednorodzinnej przylegające do terenów zieleni urządzonej nad rzeką Nacyną.

Ulica W. Reymonta pełni istotną funkcję w układzie komunikacyjnym miasta o dominacji ruchu kołowego. Łącząc od strony zachodniej drogą krajową nr 78 z drogami wojewódzkimi nr 929 i nr 935 poprzez tunel biegnący pod linią kolejową. Bliskie sąsiedztwo ronda Chwałowickiego łączy ją z obwiedniowym ukła-

Rys. 6. Założenia urbanistyczne, schemat rzutu i wizualizacja układu zabudowy w autorskiej interpretacji kwartalu śródmiejskiego, autorki: Magdalena Jarosz i Angelika Nowok; źródło: archiwum własne zasobów cyfrowych Katedry RAR3 WA PŚ [12]

dem komunikacyjnym Miasta Rybnika składającym się z Obwiedni Południowej i Obwiedni Północnej. Ponadto ul. W. Reymonta (KDZ) stanowi ważny element miejskiego układu ulic jako dojazd ze wschodnich dzielnic miasta do stacji kolejowej PKP Rybnik. Pozostałe dwie ulice, Młyńska

i Jankowicka, pełnią funkcję dróg klasy lokalnej (KDL).

Istniejące ciągi piesze przebiegają obwodowo wzdłuż ulic W. Reymonta, Młyńskiej i Jankowickiej oraz po przekątnych terenu, tj. od ul. Młyńskiej do placu Armii Krajowej oraz od ul. Jankowickiej (na wysokości skrzyżowania

z ul. Za Komendą) do ul. W. Reymonta. Układ ciągów pieszych w sposób naturalny wytycza sieć połączeń lokalnych pomiędzy budynkami usług publicznych a mieszkaniówką jedno- i wielorodzinną w ramach kwartalu.

Wytyczne projektowe

Ustalenia z przedstawicielami UM Rybnika, dotyczące celu, wyniku i sposobu podejścia do prowadzonych badań, zakładały: analizę Miejsowego Planu Zagospodarowania Przestrzennego (rys. 3.) z możliwością polemiki z jego zapisami oraz analizę układu istniejącej zabudowy z możliwością wprowadzenia zmian komunikacyjnych, tj.: wyłączenia z ruchu kołowego placu Armii Krajowej (między ul. Jankowicką i ul. 3 Maja), przekierowania ruchu kołowego na ulicę Za Komendą, a także bezpośredniego połączenia z rondem Chwałowickim. Po przeprowadzeniu analiz zaproponowano wprowadzenie w MPZP zmian w postaci zapisu konieczności dopełnienia przedmiotowego kwartalu od strony północnej. Wytyczne projektowe stały się podstawą do przeprowadzenia badań.

Badania – studia projektowe na przykładzie projektów studenckich

Uwarunkowania lokalizacyjne, szczególnie kontekst układu komunikacyjnego wokół badanego obszaru, stały się komplementarnymi wytycznymi dającymi podstawę opracowania studenckich projektów konkursowych. Zadaniem studentów było przedstawienie koncepcji architektonicznej zespołu budynków o charakterze usługowym, zlokalizowanym w badanym kwartale. Wśród rozwiązań przestrzennych, opracowanych przez zespoły projektowe, dominowały układy urbanistyczne uwzględniające przyjęte założenia. Reprezentatywne dla nich były m.in. zamieszczone dalej dwa charakterystyczne przykłady.

Przykład 1. (rys. 5.) przedstawia rozczłonkowany charakter zabudowy, wokół swobodnie ukształtowanego wnętrza, z i do którego prowadzą przejścia ukierunkowane na istotne punkty sąsiedztwa.

Przykład 2. (rys. 6.) przedstawia kwartał, w którym układ pierzei jest podporządko-

wany liniom sąsiedniej zabudowy, z otwartym wnętrzem. Penetrację wnętrza umożliwiającą drogi pieszce powstałe w wyniku przecięć linearnej zabudowy.

Studia urbanistyczne przeprowadzone w toku badań dowiodły, że bardzo istotne znaczenie dla tego terenu ma ruch pieszy, którego kierunki przecinających się ciągów prowadzą do wnętrza porożcinanego kwartału – wówczas gdy kwartał ten nie jest szczelnie zabudowany, tzn. nie jest zamknięty od stron okalających ulic. Taki układ daje możliwość kreacji placu wewnętrznego, który odizolowany od niekorzystnych warunków otoczenia może pełnić różne funkcje i uatrakcyjnić przestrzeń ruchu pieszego o znaczeniu lokalnym (rys. 5., rys. 6.).

Ponieważ poruszanie się pieszo jest zasadniczo pożądanym elementem miejskiego stylu życia, ważne jest ogólne tworzenie komfortowych i zachęcających warunków przestrzeni publicznej, budowanych środkami architektonicznymi, urbanistycznymi, zagospodarowania terenu, kształtowania zieleni itp. [13].

Cechą charakterystyczną dwóch reprezentatywnych rozwiązań jest dążenie do wzmocnienia zwartości zabudowy, ale równocześnie unikania jej zamykania. To świadome unikanie zamykania podkreśla „demokratyzację” współczesnej przestrzeni śródmiejskiej i jest tym dzisiejszym kolejnym „krokiem” w kierunku jej nowej interpretacji. Właściwością różniącą obydwie rozwiązania jest sposób kształtowania wewnętrznej przestrzeni. Kierunki możliwych działań to: kreowanie wewnętrznej przestrzeni jako tworzącej częścią przymknięte wizualnie fragmenty, ale wzajemnie się łączące i przenikające bez barier albo formowanie jej jako całkowicie otwartej.

Wnioski

Badania prowadzone na podstawie wyników prac studenckich, oparte na analizie krytycznej materiałów źródłowych, pozwoliły na analizę różnych wariantów i koncepcji urbanistycznych, których synteza przyczyniła się do opracowania optymalnego sposobu zagospodarowania oraz formowania zabudowy opracowywanego obszaru. Studia zagospodarowania kwartału zabudowy śródmiejskiej Rybnika dowiodły, że prowadzona w racjonalny sposób polityka interwencji przestrzennych pozwala przekształcać tkankę miejską w sposób budujący charakter miejsca, wzmocniający więzi społeczne, zoptymalizowany pod kątem intensywności zabudowy i zapewniający dostęp do usług. Autorskie interpretacje kwartału zabudowy śródmiejskiej wskazały na potrzebę wzmocnienia oraz poszanowania wartości ruchu pieszego, tak istotnego i charakterystycznego dla wielowiekowych, europejskich tradycji kształtowania śródmieść

Po przeprowadzeniu analiz zaproponowano wprowadzenie w MPZP zmian w postaci zapisu konieczności dopełnienia przedmiotowego kwartału od strony północnej.

oraz odpowiadającego współczesnym tendencjom urbanistycznym kształtowania miast. W tej specyficznej lokalizacji, gdzie duża intensywność ruchu kołowego wzdłuż ul. W. Reymonta powoduje silne oddziaływanie na najbliższe otoczenie, kreowanie przestrzeni publicznych wewnątrz umownie uformowanego kwartału stanowi istotny walor przyjętych założeń urbanistycznych. Przeniesienie przestrzeni publicznej również do wnętrza kwartału jest jedną z dróg poszukiwania możliwości kształtowania atrakcyjnej przestrzeni miejskiej, wpisującą się w przyjęty przez władze Plan „Powrotu do centrum” [2], zakładający dogęszczenie zabudowy ścisłego centrum. Powiązanie procesu dydaktycznego z praktyką pozwoliło zatem z jednej strony na wszechstronny rozwój studentów, z drugiej zaś, dzięki ich kreatywnemu spojrzeniu, dało możliwość spojrzenia na przestrzeń miejską w sposób kreatywny i wieloaspektowy, odpowiadający założeniom zrównoważonej polityki miejskiej oraz potrzebom mieszkańców.

Bibliografia

- [1] Praca Naukowo-Badawcza NB-102/RAR-3/2020 w dwóch tematach: „Koncepcje „Smart City” (inteligentne miasta) na przykładzie przekształceń wybranego terenu miasta Rybnika – obszar między ulicami Reymonta, Jankowicką, Młyńską” – temat A, „Koncepcje „Smart City” (inteligentne miasta) na przykładzie przekształceń wybranego terenu miasta Rybnika – obszar przy ulicy Ekonomicznej” – temat B, materiały niepublikowane, Politechnika Śląska, Gliwice 2020.
- [2] <https://www.rybnik.eu/miasto/rybnik-2023>, dostęp: 11.01.2021.
- [3] https://bip.slaskie.pl/wojewodztwo/programy_plany_i_strategie_wojewodztwa/strategia_rozwoju/strategia-rozwoju-wojewodztwa.html, dostęp: 14.04.2022.
- [4] <https://www.gov.pl/web/fundusze-regiony/krajowa-strategia-rozwoju-regionalnego>, dostęp: 14.04.2022.
- [5] https://www.polsl.pl/Informacje/Uczelnia/Strony/Priorytetowe_obszary_badawcze.aspx, dostęp: 21.01.2021.
- [6] www.turybnik.pl, dostęp: 11.01.2021.
- [7] <https://zapomniany.rybnik.pl/biznesmeni-filantropi>, dostęp: 11.01.2021.
- [8] Materiały i informacje UM Rybnika, Rybnik 2020.
- [9] <https://stareplanymiast.pl/plan-miasta-rybnika-z-1932r>, dostęp: 11.01.2021.
- [10] <https://mapy.e-turysta.pl/slaskie/rybnik/ul-wladyslawa-stanislawa-reymonta>, dostęp: 11.01.2021.
- [11] <https://www.rsip.rybnik.eu>, dostęp: 14.04.2022.
- [12] Archiwum własne zasobów cyfrowych Katedry Teorii, Projektowania i Historii Architektury RAR3, Wydział Architektury, Politechnika Śląska, Gliwice.
- [13] Stangel M., Kształtowanie Współczesnych obszarów miejskich w kontekście zrównoważonego rozwoju, Wydawnictwo Politechniki Śląskiej, Gliwice 2013.
- [14] Przykłady rewitalizacji miast, pod. red. A. Muzioł-Węclawowicz. T. 12, Instytut Rozwoju Miast, Kraków 2010. (<https://obserwatorium.miasta.pl/wp-content/uploads/2016/10/12-TOM-12-Przyk%C5%82ady-rewitalizacji-miast.pdf>).
- [15] Lorens P., Rewitalizacja miast. Planowanie i realizacja, Politechnika Gdańska, Gdańsk 2010.

[16] Gasidło K., Bleszyńska-Koclega E., Janik M., Opania Sz., Rewitalizacja i rewaloryzacja urbanistyczna w programie studiów na Wydziale Architektury Politechniki Śląskiej, Zarządzenie Publiczne 1-2(9-10)/2010, Zeszyty Naukowe Instytutu Spraw Publicznych Uniwersytetu Jagiellońskiego.

[17] Zuziak Z.K., Strategie rewitalizacji przestrzeni śródmiejskiej, Monografia 236, Wydawnictwo Politechniki Krakowskiej, Kraków: 1998 r.

DOI: 10.5604/01.3001.0015.8783

PRAWIDŁOWY SPOSÓB CYTOWANIA

Biedrońska Joanna, Kozak Krzysztof, 2022, Wybrane problemy rewaloryzacji śródmieścia Rybnika na przykładzie obszaru położonego między ulicami Reymonta, Jankowicką i Młyńską, „Builder” 7 (300). DOI: 10.5604/01.3001.0015.8783

Streszczenie: Przedmiotem artykułu są problemy rewaloryzacji śródmieścia Rybnika, rozpatrywane w kontekście kształtowania struktury przestrzennej wybranego obszaru, z uwzględnieniem lokalnych uwarunkowań otaczającej zabudowy oraz układu komunikacyjnego. Celem badań jest analiza możliwości zagospodarowania i formowania zabudowy kwartału położonego między ulicami Reymonta, Jankowicką oraz Młyńską w Rybniku. Podstawą prowadzonych badań jest analiza projektów konkursowych wykonanych przez studentów w ramach zajęć dydaktycznych, prowadzonych na Wydziale Architektury Politechniki Śląskiej.

Słowa kluczowe: rewaloryzacja kwartału, struktura przestrzenna, proces dydaktyczny

Abstract: SELECTED PROBLEMS OF REVALORIZATION OF THE RYBNIK CENTER ON THE EXAMPLE OF THE AREA LOCATED BETWEEN REYMONT, JANKOWICKA AND MŁYŃSKA STREETS. The article's subject is the problems of the revalorization of the downtown of Rybnik, considered in the context of shaping the spatial structure of the selected area, taking into account the local conditions of the surrounding buildings and the communication system. The research aim is to analyze the possibilities of developing and forming buildings in the quarter located between Reymonta, Jankowicka, and Młyńska streets in the city of Rybnik. The research is based on the analysis of competition designs made by students as part of didactic classes at the Faculty of Architecture of the Silesian University of Technology.

Keywords: quarter revalorization, spatial structure, didactic process